

культурнага выхавання і этнамастацкай адукацыі; б) уносіць адпаведныя карэктывы ў адукацыйныя стандарты Рэспублікі Беларусь, у першую чаргу ў сферы вышэйшай школы.

ЛІТАРАТУРА

1. Саракаік, І. Беларусазнаўства / І. Саракаік. – Мінск: Веды, 1998. – 284 с.
2. Шахотько, Л.П. Социальная демография. Переписи населения: методология, методика, результаты: пособие / Л.П. Шахотько. – Мінск: Бестпринт, 2005. – 104 с.
3. Пладунова, Т. Рухомы фэст «Па святых «Сонечнага крыжа»: сацыяльны запыт і канцэпцыя / Т. Пладунова // Штудый Рэспубл. сезоннай фальклор. школы / рэд. кал. В. Каласэй (адк. рэд.) [і інш.]. – Мінск: Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў, 2007. – С. 22 – 27.
4. Токарев, С.А. История изучения календарных обычаев и поверий / С.А. Токарев // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: исторические корни и развитие обычаев. – М.: Наука, 1983. – С. 8 – 23.

НЮАНСЫ ПАЛЯВОЙ ФАЛЬКЛАРЫСТЫКІ НА ПАДЗВІННІ 70 – 80 ГАДОЎ ХХ СТАГОДДЗЯ

В.К. КАРАТАЙ

(Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск)

Падрэсліваецца тэзіс, што Падзвінне – своеасаблівы этналінгвістычны і этнакультурны феномен, які ўзнік на скрыжаванні розных сацыякультурных вектараў і ўяўляе сабой адмысловую «ружу вятроў». Прыводзяцца факты з асабістага вопыту фальклорнага палявога абследавання Паазер'я ў 70 – 80 гады ХХ стагоддзя. На аснове матэрыялаў архіва вучэбна-навуковай лабараторыі беларускага фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта даказваецца жыццяздольнасць сучаснай палявой фалькларыстыкі, надаюцца асобныя ўзоры календарна- і сямейна-абрадавай паэзіі, зафіксаваныя ў Верхнядзвінскім раёне, робяцца назіранні за іх паэтыкай.

*Як бы нядаўна ўсё было – / Мой Полацк! Наддзвінне! /
А ўжо і пяцьдзесят прайшло, / Калі я вас накінуў.*

Пятрусь Броўка.

Беларускае Паазер'е (Падзвінне) здавён вабіла шматлікіх навукоўцаў-даследчыкаў. Гісторыкаў – як зямля старажытных крывічоў, як зямля нашых славетых продкаў: святароў і ваяроў, безыменных рупліўцаў коласа ды ільну. Літаратуразнаўцаў – як радзіма славетых І. Броўкі, В. Быкава, Р. Барадуліна, А. Вярцінскага, А. Вялюгіна, А. Асіпенкі. Мовазнаўцаў і фалькларыстаў – як своеасаблівы этналінгвістычны і этнакультурны феномен, які ўзнік на скрыжаванні найроўных сацыякультурных вектараў: цэнтральна-беларускіх (ліцвінскіх), рускіх, балцкіх і ўяўляе адмысловую «ружу вятроў». Гэтым ён цікавы і мне – нараджэнцу Нарачанскага краю, які непасрэдна мяжуе з паўднёва-заходняй граніцай пазначанага арэала, і як літаратуразнаўцу і фалькларысту.

Першы раз мне, студэнту філфака БДУ, давалося ўдзельнічаць у палявых запісах вуснай народнай творчасці ў 1974 годзе падчас вучэбнай практыкі. І гэта была Віцебшчына, а дакладней, Мёрскі раён. Як вядома, такія даследаванні праводзяцца ў стацыянарнай, доўгатэрміновай (ад 2 – 3 месяцаў да некалькіх гадоў) або, як у нашым выпадку, экспедыцыйнай формах. Тэрмін практыкі – два тыдні, але і іх часам было цяжкавата дабыць да канца. Прычын тут некалькі, асноўная ж – адсутнасць належных матэрыяльна-бытавых умоў. Ужо пасля заканчэння ВНУ як выкладчык і кіраўнік студэнцкіх экспедыцыйных груп я даведаўся пра рэальныя выдаткі на палявую практыку *alma mater* і дзяржавы. Нават з улікам тагачасных цэн лічбы былі непрыемна шокавымі: 10 калеек на суткі кватэрных, 50 – сутачных (харчавых). Праўда, поўнасю аплочваўся транспарт, аднак толькі «цвёрдыя» аўтобусы і «агульныя» чыгуначныя вагоны. А калі да месца прызначэння курсавалі толькі іншыя, дык даводзілася дабірацца «на перакладных» або далпчоваць з уласнай кішэні. Такія вось бугалгарскія парадоксы таго часу (ды, відаць, не толькі таго).

Наступная праблема мела ў большай ступені суб'ектыўны характар. Справа ў тым, што сярод двух метадаў экспедыцыйнага абследавання – куставога і маршрутнага – для ВНУ найбольш прыдатным быў першы, калі група размяшчалася ў адным, больш буйным, уладкаваным у бытавым сэнсе і геаграфічна цэнтральным населеным пункце. Але пры гэтым адказным асобам (існавалі ў тыя часы аддзелы практык) трэба было загадзя здабыць інфармацыю ў мясцовых улад і ўсё з імі ўзгадніць. Мы ж тады, у 1974-м, трапілі ў апорную вёску – асяродак старавераў-перасяленцаў, якія паставіліся да нас вельмі незвычайна і да таго ж не з'яўляліся носьбітамі беларускай фальклорнай аўтэнтыкі.

Гэты студэнцкі вопыт даваўся потым улічваць у педагагічнай працы, калі надарылася наведальца больш за палову раёнаў Віцебшчыны, і, прызнаюся, добрыя, цёплыя ўспаміны засталіся не толькі ад сустрэч з таленавітымі, часам унікальнымі інфармантамі, але і проста сардэчнымі, гасціннымі людзьмі.

Як вядома, з-за адсутнасці фінансавання экспедыцыйны выезд студэнцкіх груп у апошнія дзесяцігоддзі не практыкуецца, але палівае абследаванне рэгіёнаў Беларусі не перапыняецца. Сведчанне таму, у прыватнасці, рэгіянальныя, жанравыя, аўдыё- і відэаархівы Вучэбна-навуковай лабараторыі (ВНЛ) беларускага фальклору БДУ, у якіх належнае месца займаюць і матэрыялы Паазер'я. Прывяду прыклад з рэестра толькі аднаго – Полацкага – раёна (фонд 2, вопіс 14), у якім за апошнія дзесяць гадоў занатавана адпаведна 73 тапанімічных і 1837 фальклорных адзінак (толькі ў рэгіянальным архіве), сярод якіх прадстаўлены самыя розныя паэтычныя, праязічныя жанры, а таксама апісанні і фіксацыі абрадаў.

Зварот да канкрэтных прыкладаў дазваляе выявіць некаторыя дамінантныя і маргінальныя, другасныя характарыстыкі вуснай народнай творчасці Падзвіння і асаблівасці яе бытавання ў канкрэтных мікра-рэгіёнах. Пры гэтым вызначаюцца і агульныя, уласцівыя ўсяму сучаснаму фальклору рысы: амбівалентнасць, полісемантычнасць вобразаў, жанравая і моўная інтэрферэцыйнасць, дыфузія пры захаванні пэўных генералізуючых пачаткаў. Так, пад кіраўніцтвам Л.К. Тарасюк у 1985 годзе ў в. Каханавічы быў зафіксаваны шэраг цікавых узораў народнай лірыкі, сярод якіх вылучаюцца вясельныя сіроцкія песні. Аднак прыклад іншых: купальскую і радзінную (абедзве з жартоўнай канатацыяй):

Іван, Іван ды Мар'я, / На гарэ ды купалле / А пад гарой карыта / Поўна вады наліта / Там дзевачкі ножкі мылі, / А мальчыкі вадзі пілі / Иван, Иван ды Мар'я, / На гарэ купалле / А пад гарой карыта, / Поўна меду наліта / Там пчолкі ножкі мылі, / А дзевачкі пілі (ад М.І. Глінскай, 1907 г. нар.) [1].

Песня, відаць, не з'яўляецца цалкам арыгінальнай, яе варыянты выяўлены і ў іншых мясцінах, аднак твор вабіць арганічнай паяднанасцю дзвюх стыхій: высокай язычніцкай, святочнай і бытавой, гумарыстычнай, што зусім не зніжае агульную танальнасць.

У сваю чаргу ўзор радзіннай пазэі дазваляе даследчыку ўбачыць не толькі той самы жанравы дуалізм, але і зафіксаваны студэнцкай характэрны для паўночна-усходняга дыялекту казус фантычнай дысіміляцыі (падкрэсленыя гукі-літары, відаць, вымаўляюцца як Ъ): Кацярынушка гарох сеяла, / А пасеяўшы, у грабы пайшла. / З грабоў прыйшоўшы да забаледа. / – Мамачка, мая галоўка баліць. / Дачушка мая, завязы платок. / Мамачка мая, платок караток. / Дачушка мая, узлезь на печку. / Мамачка мая, там дзіця мала. / Дачушка мая, да дзе ж ты брала? / Мамачка мая, у грабах найшла. / Дачушка мая, нашто ж ты брала? / Мамачка мая, а мне жаль стала (ад Е.І. Мацкевіч, 1899 г. н.) [1].

Натуральна, пазначаная праблема вымагае не эскізна-пункцірнай, а больш грунтоўнай гаворкі з выяўленнем мажлівых тыпалагічных паралеляў і парадыгм. Важна толькі, каб феномен палявых фальклорных росшукаў не стаўся ўсяго толькі фактам далёкай гісторыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Архіў ВНЛ беларускага фальклору Беларус. дзярж. ун-та. – Фонд 2. – Воп. 4. – Спр. 9.

АЖЫЦЦАЎЛЕННЕ НЯМЕЦКА-ФАШЫСЦКАЙ ПАЛІТЫКІ ГЕНАЦЫДУ ЯЎРЭЙСКАГА НАСЕЛЬНІЦТВА Ў ГАДЫ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ (НА ПРЫКЛАДЗЕ Г. ПОЛАЦКА)

канд. гіст. навук А.І. КОРСАК
(Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт)

Нягледзячы на наяўнасць значнай колькасці прац, у якіх закраналася праблема Халакоста, застаецца шмат звязаных з ёю манададаследаваных і недадаследаваных праблем, таму ў дадзеным артыкуле аб'ектам даследавання з'яўляецца правядзенне нацысцкай Германіяй палітыкі ізаляцыі яўрэйскага насельніцтва і знішчэнне гэта на тэрыторыі Полацка ў 1941 годзе. У працы вырашаюцца наступныя задачы: па-першае, адлюстраваны меры, якія прадпрымаліся нямецка-фашысцкімі акупантамі дзеля пазбаўлення асоб яўрэйскай нацыянальнасці палітычных і эканамічных праў; па-другое, разглядаецца працэс наступовага ізалявання ад іншага насельніцтва і стварэння гэта – канцэнтрацыйнага лагера для размяшчэння яўрэйскага насельніцтва на прыкладзе г. Полацка; па-трэцяе, паказаны метады карнай палітыкі нямецка-фашысцкіх захопнікаў у дачыненні да яўрэяў г. Полацка.

Другая сусветная вайна з'явілася адной з самых трагічных старонак у гісторыі XX стагоддзя. Яна ўцягнула ў сваю арбіту больш за тры чвэрці насельніцтва зямнога шара і была самай кровапралітнай і разбуральнай. Здзейсненыя нацыстамі ў перыяд іх дванаццацігадовага панавання ў Германіі і асабліва ў часы другой сусветнай вайны злачынствы не маюць аналагаў у гісторыі чалавечай цывілізацыі.